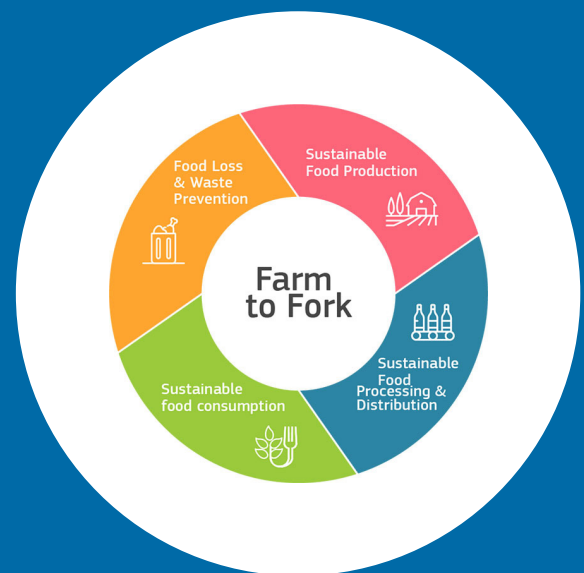

FUTURE
FOOD

Jord till bord-strategin

– Hur ska företagaren navigera när politik
och policy krockar?

Jord till bord-strategin

– Hur ska företagaren navigera när politik och policy krockar?

Författare: Per Hansson

Publikation: SLU Future Food Reports 16:4

Utgivningsår: 2021, Uppsala

Utgivare: Sveriges lantbruksuniversitet, framtidsplattformen SLU Future Food

Layout: Karin Jonsell, SLU Future Food

Omslag: Illustration av Farm to Fork strategin: © European Commission, se https://ec.europa.eu/food/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en.

Illustrationen är inte ändrad och använd under licens CC BY 4.0, se https://ec.europa.eu/info/legal-notice_en#copyright-notice.

Illustration av svenska flaggan: Karin Jonsell.

Foto: –

ISBN nummer: 978-91-576-9881-0 (elektronisk), 978-91-576-9882-7 (tryckt)

SLU Future Food

SLU Future Food är en forskningsplattform vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) som samordnar forskning och samverkan för att utveckla ett ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbart livsmedelssystem.

- www.slu.se/futurefood
- SLU Future Foods nyhetsbrev
- @SLUFutureFood
- Feeding your mind
- futurefood@slu.se

SCIENCE AND
EDUCATION **FOR**
SUSTAINABLE
LIFE

Sammanfattning

Hur ska företagaren navigera när politik och företagande krockar? Till skillnad från tidigare skiften i jordbrukspolitiken är det inte lika entydigt att lösningen är storleksrationalisering och ökad produktivitet. Nu är det istället ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet som lyfts fram och det krävs ett större inslag av innovation och entreprenörskap. Företagarna i primärproduktionen är en stor grupp och utmaningen är att möta företagaren där denne befinner sig. Evidensbaserade råd är nödvändiga men ändå inte tillräckliga för beteendeförändring varken hos producent eller konsument. Psykologer och etnologer behöver involveras för att göra kunskapsöverföringen effektiv och bättre bidra till framtidens livsmedelssystem.

Företagarna i primärproduktionen är en stor grupp och som påverkas mycket av förändringarna inom jordbrukspolitiken. Lantbrukarna kan oftast bruka marken och utveckla sina företag, intresset finns för att förändra. Utmaningen är att hitta former för att stödja processerna på ett sätt som möter företagaren där denne befinner sig och med de specifika förutsättningarna som utgångspunkt.¹ Till skillnad från tidigare skiften är det inte lika entydigt att lösningen på alla mål är storleksrationalisering och ökad produktivitet. Nu är det istället ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet som lyfts fram som övergripande mål. Innovation och entreprenörskap är en grundförutsättning för att företagen ska utvecklas. Lantbrukarens roll i detta är diskuterad men forskningen visar att den enskilde företagaren har stor roll för värdeskapandet i lokalsamhället.²

Ett stort problem i hela världen är att attrahera den nya generationen lantbruksföretagare och andra som ska arbeta i det framtida livsmedelssystemet. Att sprida kunskapen om möjligheterna snarare än begränsningarna kan bli en stor uppgift.

Kunskapen om företagarens situation, självbild, kompetenser och socioekonomiska förhållanden kan vara helt avgörande faktorer för att kunna bedriva ett framgångsrikt arbete med att förändra livsmedelssystemen. Forskningens roll i förhållande till policyutveckling, kunskapsspridning och kompetensutveckling i ett livslångt lärande måste diskuteras och analyseras.

¹ Fitz-Koch, S. (2020). Who am I, and if so, how many? (Doctoral dissertation, Swedish University of Agricultural Sciences).

² Cederholm Björklund, J., 2020. Value creation for sustainable rural development—perspectives of entrepreneurship in agriculture. Halmstad University Press.

Genom ett ökat inslag av förståelse, samtal och dialog mellan företagare, rådgivare, forskare och aktörerna i marknaden ökar möjligheterna för att utveckla kunskapen samtidigt som underlaget för förändring stärks genom ömsesidigt förtroende. Man skulle kunna prata om ökad ödmjukhet inför processen med ökad interaktivitet mellan olika aktörer, och förståelse för varandras situation och uppdrag.

Det kommer också att krävas ett större inslag av innovation och entreprenörskap, ökad attraktionskraft, bredare kunskapsgrund och acceptans för de olika aktörernas utgångspunkter. Det handlar inte bara om systemskifte utan också om ett annat systemtänk där alla aktörer har ett ansvar.

Evidensbaserade råd och kompetensutveckling är nödvändigt men ändå inte tillräckligt för beteendeförändring varken hos producent eller konsument. De kunskapsutvecklande institutionerna behöver ta intryck av psykologer och etnologer för att studera beteende och kultur för att kunna bli effektiva i kunskapsöverföringen och bättre bidra till framtidens livsmedelssystem.

Alnarp, 2021
Per Hansson
Institutionen för människa och samhälle, SLU

Introduktion och syfte

En av de viktigaste uppgifterna för företagare är att analysera omvärlden och försöka forma strategier för företaget, och sig själv, så att det kan fortsätta att bidra till målen både ekonomiskt, socialt och miljömässigt. I praktiken handlar det mycket om att via omvärldsanalys följa utveckling av lokala och globala marknader för att optimera affärsmodeller. Men i takt med internationalisering och globalisering ökar också påverkan från politik och policy, som ofta formas och implementeras på helt olika plan. Politik och policy följs också av regelverk och kontroll. En viktig fråga blir hur företagaren ska klara att navigera rätt i en miljö av signaler som på flera plan pekar på helt olika riktning.

En företagare i de gröna näringarna som försöker följa diskussionen och informationsflödet ställs inför flera paradoxer. Från olika håll presenteras policy med olika bilder av näringen och olika mål. Bonden kan vara både planetskötare och miljöbov under samma tv-kväll. Sociala medier svämmar över av åsiktsbubblor som förstärker skillnader snarare än söker gemensam linje. Det är i den kontexten företagaren ska ta beslut om framtiden för företaget sig själv som företagare och ofta för familjen i övrigt.

Syftet med rapporten är att problematisera den enskilde företagarens situation i en kontext som kan liknas vid ett systemskifte i det globala livsmedelssystemet. Med utgångspunkt i två näraliggande händelser, processen mot den nya gemensamma jordbrukspolitiken inom EU (CAP) och presentation av EU-kommissionens strategi, Farm to Fork, är syftet att diskutera förutsättningarna för att bedriva ett strategiskt arbete på företagsnivå som en del i företagsledningen. Konsekvenserna är inte möjliga att kvantifiera på företagsnivå då detaljerna i de kommande reglerna inte är kända. Istället diskuteras generella konsekvenser baserat på den information som finns i dagsläget.

Syftet med denna rapport är inte att ge svar på alla frågor. Det är inte heller att beskriva de nämnda strategierna in i detalj. Det finns andra som gör

djupare analyser av detta.

I det följande ges en beskrivning av kontexten med utgångspunkt i svenskt lantbruk. Därutöver beskrivs översiktligt målsättningarna i de olika programmen och målkonflikter diskuteras. I det följande kommer jag att behandla svenskt lantbruk idag och de övergripande strategier som kommer att dominera den Europeiska livsmedelssektorn under perioden 2023 och framåt. Därefter kommer jag att diskutera hur detta kommer att påverka företagarnas förmåga att formulera strategi. Sist, för jag ett resonemang om hur jag tror att SLU kan bidra till att underlätta för företagarna att leda sina företag

Historisk tillbakablick – systemskiften

För att förstå dagens situation och dess konsekvenser för företagsledning och beslutsfattande på företagsnivå är det intressant att tydliggöra den kontext där företagarna verkar. Det är också intressant att peka på tidigare förhållanden och beslut som ligger till grund för dagens situation. Därför börjar omvärldsanalysen med en tillbakablick.

Sverige innan 1995 – systemskifte med teknik, kemi och finansiering

Svenskt jordbruk har bedrivits i skuggan av olika typer av, det vi kan kalla, nutida jordbrukspolitik i snart 100 år. Ofta lyfts den s.k. ”kohandeln” i början av 1930-talet fram som startskottet för en serie av politiska beslut där samhället balanserade olika interventioner på olika områden för att nå olika mål. De första initiativen som för jordbrukets del framförallt handlade om prisstöd för att uppnå inkomstmål och självförsörjning, följdes av flera milstolpar där målsättningarna successivt ändrades för att anpassas till samhällsutvecklingen i övrigt. Från ett starkt fokus på försörjningsfrågor i 1947-års jordbrukspolitiska beslut, försköts successivt tyngdpunkten mot rationalisering och ökad produktivitet, i syfte att kunna sänka livsmedelspriser och frigöra arbetskraft till industrin. Detta kan sägas vara ett systemskifte i livsmedelssystemet. Fokus sattes på mekanisering, ny teknik och rationalisering samt ökad användning av handelsgödsel och kemiskt växtskydd. Detta förstärktes i 1967-års politiska beslut, när priset förhandlingarna kopplades ännu tydligare till rationaliseringsmål. Från början av 1970-talet uppstod dock oro för fallande inhemsk livsmedelsproduktion och lantbrukarnas inkomster kom åter i in i bilden. Mot slutet av 1980-talet inriktades politiken återigen till anpassning av lantbruket till en allt öppnare global världsmarknad.

För företagaren kan möjligen tiden med nationell jordbrukspolitik upplevts vara turbulent på många

vis. Inte minst genom det fokus som lades på priset förhandlingar mellan staten och näringen. Ofta ackompanjerade av kampanjer, bonde-möten och politiska utspel. Men den stabilitet som fanns inbyggd i systemet genom en demokratisk politisk process som reglerade marknader genom prisregleringskassor, exportstöd och inlösenpriser, gav en relativ stabilitet. Detta kröntes och avslutades med 1990-års jordbrukspolitiska beslut som gick ut på att avveckla de interna marknadsprisregleringarna. Flaggskeppet i beslutet var reformen Omställning 90 som gick ut på att genom bidrag stimulera till att ta åkermark ur produktion för att därmed minska överproduktionen av framförallt spannmål.

Till historien hör att finansmarknaden under den tiden också hade avreglerats. Genom den s.k. Novemberrevolutionen (21 november 1985), blev det möjligt för Sveriges banker att låna ut obegränsat med pengar utan att Riksbanken kunde lägga hinder i vägen. En sekundär effekt blev att utlåningen till lantbruket, som tidigare varit också varit starkt reglerad, successivt öppnades upp.

Den nationella jordbrukspolitiken anpassades successivt med början 1990. Syftet var anpassning av produktion och priser till världsmarknadsnivå. Den nationella avvecklingen fullföljdes aldrig. Istället påbörjade diskussionerna om att inträda i EU, vilket också blev verklighet 1995. Detta kan ses som det slutliga skiftet från en nationellt beslutad livsmedelspolitik till en mer internationell gemensam livsmedelspolitik. Detta skedde i en kontext där ”järnridån” fallit och globaliseringen med ökad handel ökade kraftigt. Inte minst efterfrågan från stora och växande marknader som Kina ökade intresset för export, också från EU-området. Att producera mer och att exportera i en ökande internationell handel sågs inte som ett problem.

Utsikterna till ökad tillgång till EU-marknaden gav ny framtidstro. God tillgång på kapital

och fallande räntor i en förhållandevis stabil marknad gjorde att investeringsviljan var god. Finanskrisen i början av 1990-talet skakade dock om marknaderna inklusive lantbruksmarknaden rejält. I september 1992 var Riksbankens marginalränta 500 %. Detta gav naturligtvis effekt i hela samhället, även lantbruket och priset på lantbruksfastigheter. I takt med att planerna för EU inträdet klarnade stabiliserades åter näringen. Fastighetspriserna började åter stiga i samband med EU-inträdet. Förutsättningarna för rationalisering var också goda med stark teknisk utveckling. Produktiviteten i svenskt jordbruk ökade kraftigt. Det är, kraftigt förenklat, den miljön svenskt lantbruk befunnit sig i de senaste 25 åren. Det är också den miljön som präglat vilka strategier den enskilde företagaren har valt att arbeta med.

Svenskt lantbruk idag

Svenskt lantbruk har, de senaste decennierna genomgått en kraftig strukturomvandling. De snabba förändringarna under 1990-talet och framåt har påverkat. Mer än 35 000 av de 100 000 gårdar som fanns 1990 har lagts samman med andra eller lagts ner. Det är framförallt mjölkgårdar, gårdar med grisproduktion och mindre familj jordbruk som har lagts ner. Detta har i sin tur påverkat hur företagen ser ut. För att ge ett exempel på hur snabbt förändringen skett och dess konsekvenser på strukturen ska vi borra lite extra i utvecklingen bland mjölkföretagen. 1995 fanns det 17 743 mjölkföretag i Sverige och 25 år senare finns det ca 3 200 kvar. Antalet mjölkkor har minskat från 480 000 år 1995, till ca 300 000 år 2020. I genomsnitt finns det ca 100 kor per besättning. I de 1 000 största företagen finns 200 000 mjölkkor och där är följaktligen genomsnittet 200 mjölkkor per företag. Men fortfarande finns alltså 100 000 mjölkkor i besättningar med i snitt 50 kor per företag. Under samma period har mängden producerad mjölk minskat från 3,2 miljner ton år 1995, till 2,7 miljner ton år 2020 (SCB, 2020)³.

Motsvarande typ av strukturomvandling kan man se i andra delar av svenskt lantbruk. Grupperna med de största företagen har en tendens att ha en kraftigt ökande genomsnittlig storlek. Det finns därmed en tendens att olikheten

i den totala populationen ökar. Trots stark strukturomvandling finns det undersökningar som visar att strukturomvandlingen gått långsammare än i länder som Danmark, Finland, Tyskland och Storbritannien. Detta har skett under stora skillnader mellan olika produktionsgrenar och regioner vilket skulle tyda på ett behov av ytterligare åtgärder för ökad storlek på produktionsenheterna, ökat produktionsvärde och ökat inslag av entreprenörskap.⁴

Med denna bakgrund kan man säga att svensk jordbrukspolitik har genomgått ett stort och flera mindre systemskiftet. Först och störst är inträdet i teknik och kemijordbruket och därefter flera justeringar av politiken för att anpassa systemet till olika samhällsmål. Varje skifte har haft sin påverkan både på strukturutvecklingen och på företagarens val av strategi. De svenska lantbruksföretagen har blivit mer specialiserade och mer olika. Även inom samma bransch finns det idag stora skillnader och skillnaderna växer.

Orsaken till den snabba utvecklingen är inte enbart jordbrukspolitiken som drastiskt förändrade förutsättningarna t.ex. Omställning 90 och EU-inträdet, utan kan också spåras till mer övergripande politiska förändringar. Samhället i stort har haft en stark utveckling både inom industri och tjänstesektorerna samt inom offentlig sektor. Detta har i sin tur lett till fortsatt minskad befolkning på landsbygden och ökad befolkning i storstadsregionerna. Stor påverkan på lantbrukets förutsättningar har också en mer generell förändrad syn på arbetsliv, fritid och föräldraskap.⁵

Nu står vi inför nästa stora skifte i jordbrukspolitik. Den kommer inte att vara genomförd i den kommande CAP som introduceras 2023. Men signalerna om en ändrad inriktning är egentligen tydliga i de strategier som presenterats. Det nya är att andra mål än strikt ökad ekonomisk produktivitet som är målet. Detta kräver en ny ansats från företagaren som sedan länge, i tidigare politik, varit inriktat på de mer strikt optimering utifrån ekonomiska mål genom ökad storlek och effektivisering i produktionen.

4 Manevska-Tasevska, G., & Rabinowicz, E., 2015. Strukturomvandling och effektivitet i det svenska jordbruket.

5 SLU Future Food Reports 11, 2020, https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/fu-food/publikationer/future-food-reports/slu-futurefood_rapport_11.pdf.

3 Jordbruksverket, 2021 <https://jordbruksverket.se/5.38d764e917737562099cfa9c.html#h-Antaletdjur2020>

Nästa stora systemskifte – klimat, biologi och digitalisering

Megatrender

Världens befolkning ökade mellan 1995 och 2020 från 5,3 till 7,7 miljarder människor. 2030 beräknas jordens befolkning uppgå till 8,5 miljarder människor. Att försörja världens befolkning med näringsriktiga och hållbara livsmedel är en av de största utmaningarna för i framtiden. Dessutom behövs åtgärder för att hushålla med jordens vattenresurser, bevara biodiversiteten och samtidigt minimera de negativa klimateffekterna från utsläpp av växthusgaser. Det är därför inte konstigt att även den europeiska livsmedelspolitiken har blivit mer komplex och multifunktionell. Det har också blivit tydligt att lantbruket förväntas bidra till att lösa flera av utmaningarna. Att klara livsmedelsförsörjningen för en växande global befolkning och samtidigt bidra till minskad belastning på klimat och miljö är målsättningar som kan uppfattas som motstridiga. Särskilt när detta ska ske i öppen konkurrens på en global marknad med stora regionala skillnader när det institutionella förutsättningar. Den successiva förflyttningen i livsmedelspolitiken kan också ses som mer inriktad på att bidra till större systemskiften i samhället som helhet.

Ny gemensamma jordbrukspolitiken - CAP

Lantbrukarna möter nya utmaningar när EU:s nya gemensamma jordbrukspolitik (CAP) introduceras 2023. Parallellt presenterar EU-kommissionen nästa visionära plan, Farm to Fork-strategin. Debatten går hög och analyserna haglar. CAP och Farm to Fork är de två strategier som diskuteras mest och som fått störst uppmärksamhet. Det beror på att dessa, framförallt CAP, ligger närmast när det gäller implementering, trots att mycket av det konkreta innehållet inte kommer att vara klart förrän under 2022. Livsmedelspolitik är sedan årtionden hårdvaluta i det politiska systemet inom EU.

De övergripande målen för den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP) har varit förhållandevis stabila i decennier. Målen med den gemensamma jordbrukspolitiken är att:

- det ska finnas säkra livsmedel av hög kvalitet till rimliga priser
- jordbrukarna ska ha en skälig levnadsstandard
- naturresurserna och miljön ska bevaras och skyddas
- främja sysselsättning, tillväxt och lokal utveckling på landsbygden

I den kommande reformen vill EU-kommissionen:

- förenkla och modernisera politiken
- ha större fokus på att stöden gör nytta än att varje detaljerad regel följs
- ge medlemsstaterna ökad frihet i utformningen medan EU kommer att fokusera mer på granskning av resultaten
- fördela direktstöden mer rättvist mellan företag och mellan länder
- höja miljö- och klimatambitionerna

Reaktionerna från lantbrukets organisationer på kommissionens förslag har hittills varit övervägande positiva. Man anser att beslutet är viktigt, ytterligare förseningar hade varit negativt för lantbrukssektorn. Den europeiska organisationen för unga lantbrukare, CEJA, har också välkomnat att processen kan gå vidare. Miljörörelsen har varit mer negativ och krävt ytterligare satsningar riktade till klimat- och miljöåtgärder. Ännu återstår en hel del arbete innan en ny CAP ligger färdigt. Först ska förslaget diskuteras färdigt inom EU. Nu närmast genom en ”trialog” mellan kommissionen, parlamentet och rådet. Man kan säga att CAP fortfarande är inne i en process också på nationell nivå. Jordbruksverket har lämnat sitt förslag till regeringen. Detta ska processas och lämnas till EU.

Sverige ska lämna den strategiska planen till EU-kommissionen i december 2021. Under 2022 kommer sedan EU-kommissionen att granska

Sveriges förslag till strategisk plan, Sverige och EU-kommissionen kommer ha förhandlingar löpande under den här tiden. I det här skedet kan det eventuellt bli mindre ändringar i stöden och ersättningarna. Under 2022 beslutas även de nationella regelverken och Jordbruksverkets föreskrifter. Senast vid årsskiftet 2022/2023 ska den strategiska planen vara godkänd av EU-kommissionen så den kan träda i kraft 2023.

Farm to fork

Farm to Fork, ska snarare ses som en vision än som en strategi. Dock kommer innehållet i visionen att påverka den slutliga utformningen av CAP. Samtidigt med Farm to Fork presenterades också en annan strategi, Biodiversity 2030. Huvudpunkterna i den sistnämnda strategin är skydd av land och havsområden samt återställning av skadade ekosystem. Vilket i sin tur kan komma att påverka förutsättningarna för jord- och skogsbrukets markanvändning och produktionsmetoder. Biodiversitet 2030 berörs inte vidare i denna rapport. Men den kan förutses ha omfattande påverkan i framtiden. En kritik som framförs mot de nya strategierna är att de saknas analyser av effekter för lantbrukare och konsumenter. Det finns få analyser som belyser effekterna av de nya strategierna

EU-kommissionens strategi i Farm to Fork, när det gäller EU:s livsmedelssektor i det globala perspektivet är att:

- EU leder vägen mot en miljö- och klimatmässig hållbarhet genom åtgärder på hemmaplan.
- Fortsätter parallellt att arbeta för samma utveckling med förbättrade standarder globalt, bland annat med hjälp av handelsavtal och handelspolitik, som respekterar regelverket i världshandelsorganisationen WTO.
- Ser behov av finansiering och investering för att möjliggöra omställningen.
- Ser också stora möjligheter i att ta ut ett högre pris för EU-varor producerade mer hållbart, bland annat nämns direktsäljning och mervärdesprodukter.
- Konkurrenskraftig hållbarhet är målet ("competitive sustainability").

Några få områden är kvantifierade. Det gäller användningen av växtskyddsmedel, konstgödsel och andelen ekologiskt odlat.

Analysen av Farm to Fork

Presentationen av strategierna har mött kritik för att inte innehålla tillräcklig analys av hur strategierna påverkar de enskilda företagen och konsumenterna. Det är framförallt konsekvenserna av de ovan nämnda restriktionerna om begränsningar av växtskyddsmedel och konstgödsel samt de ambitiösa målen för ekologisk odling som uppmärksammas i kommentarerna. När det gäller det senare, ökad andel ekologisk odling, har kommentarerna främst handlat om att det ifrågasätts om marknadsutvecklingen kommer att gå takt med en ökad produktion. Det saknas också analyser för hur priserna på livsmedel kan komma utvecklas och hur detta kan komma att påverka konsumenterna.

En av de få analyser som ännu presenterats är gjord av forskare vid USDA, Economic Research Service⁶. Syftet med deras analys är att belysa strategins betydelse för ekonomi och livsmedelstrygghet. Analysen utgår från en modellanalys där man försöker belysa konsekvenserna av begränsningarna av vissa insatsvaror som mark, antibiotika, gödselmedel och växtskyddsmedel. Deras analys visar att en minskning av insatsvaror i linje med strategierna skulle påverka på flera olika sätt. Produktionskostnaderna kan öka när insatsvaror byts mot arbetskraft, produktionen skulle kunna minska till följd av att färre insatsvaror används och priserna på världsmarknaden skulle kunna stiga med minskat utbud av jordbruksvaror. Slutsatsen som dras i analysen är att en minskad användning av insatsvaror, som gödning och växtskyddsmedel, skulle påverka unionens konkurrenskraft både på hemmamarknaden och på världsmarknaden. Om EU ensidigt skulle införa den nya strategin skulle det också sänka EU-jordbrukets produktion med 12 procent, enligt analytikerna. Detta i sin tur skulle få konsekvenser i form av minskad tillgång på livsmedel och stigande konsumentpriser.

Kommissionen och de övriga beslutande organen inom EU står inför en delikat balansakt mellan klimat/miljö-ambitioner, internationellt samarbete, öppenhet och livsmedelsproduktionens konkurrenskraft på en global marknad.

⁶ USDA, 2020, <https://www.ers.usda.gov/webdocs/publications/99741/eb-30.pdf?v=423.6>

Fler strategier

Utöver CAP, Farm to Fork och Biodiversitet 2030, arbetas det vidare med både internationella strategier som Agenda 2030, De 17 globala målen för hållbar utveckling och den nationella livsmedelsstrategin och dess övergripande målsättningar.

I regeringens handlingsplan del 2 för livsmedelsstrategin, beskrivs det övergripande målet för denna som en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet⁷. Även FN kommer att arbeta mer aktivt med livsmedelssystemet på en global nivå under 2021 genom initiativet FN Food Summit 2021.

Systemskifte och målkonflikter

Hur ska man som företagare kunna tolka signalerna från de pågående processerna? Fokus för jordbrukspolitiken i Sverige har i mer än 60 år varit inriktad på rationalisering och ökad produktivitet. Det först de senaste decennierna som miljö- och klimat frågorna fått större utrymme. Uthållighet som målsättning har också successivt utvidgats och fått större utrymme. Inte minst efter finanskrisen 2008, har frågan om ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet fått större utrymme. Behovet av att få tillbaka tillväxten i EU:s ekonomi ökar också intresset för att utveckla de gröna näringarna, som anses ha en nyckelroll i en ekonomi med mer fokus på bioekonomi. Stora förhoppningar ställs till grön ekonomi. Det fossilbaserade ska fasas ut och det sätts upp ambitiösa mål för klimatneutralitet, där systemförändringar i samhället spelar stor roll. EU:s Green Deal är ett exempel på detta. Farm to Fork, som är en del-strategi inom EU:s Green Deal, påverkar utformningen av den CAP som skall lanseras 2023. Samtidigt arbetar vi under en nationell livsmedelsstrategi med övergripande mål om ökad produktion.

Det är också viktigt att reflektera över konsekvenserna i företagandet av

⁷ Regeringen, 2020, https://www.regeringen.se/4a71a1/contentassets/dcc1c725f4574ce98bab61eb3ccbfb/200914_hp-del-2.pdf

systemförändringar. Detta beskrivs bland annat av Wästfelt och Eriksson (2017)⁸, där det lyfts fram att till exempel kortsiktigheten ökar när osäkerheten kring förutsättningar är stor. Det finns risk att beslut om långsiktiga investeringar skjuts på framtiden och att fokus istället sätts på prissvängningar i närtid. Det blir också intressant att överväga valet mellan att göra en investering i företaget eller söka intäktskällor utanför företaget. Detta ökar också möjligheterna att behålla lantbruket och hålla vägarna öppna för utveckling i olika inriktningar i framtiden.⁹

Att navigera bland opinioner och paradoxer

Ur ett företagarperspektiv möts företagaren av en rad motsatta bilder. I media kan lantbruket utpekats både som hot och möjlighet i miljö och klimatarbetet. Negativa effekter av utsläpp av växthusgaser ställs mot öppna landskap och biodiversitet. Nya konsumenttrender med mer vegetabilier och mindre kött skapar diskussion i samhället från Riksdagen till köksbordet. När Uppdrag Granskning angriper de mörka sidorna går säsong på säsong av Bonde söker fru med höga tittarsiffror. Maten har blivit social markör och TV-kockarna tävlar om att hylla svenska råvaror. Maten som helhet har tagit mindre och mindre av den disponibla inkomsten och intresset för det exklusiva och genuina ökar. Hantverksmässigt- och småskaligt engagerar och säljer. Samtidigt är det fortsatt fokus på lågpris i de stora volymerna livsmedel. Mer extremväder, pandemier och ett osäkrare säkerhetsläge har kraftigt ökat intresset för försörjningsfrågan som en delkomponent i det nationella livsmedelssystemet. Samhällets olika färdplaner gör det till en utmaning att planera för framtiden och lägga strategier för företagens utveckling och framtida verksamhet. Företagaren ställs inför signaler som pekar åt flera olika håll.

Systemskifte och kunskapssystemen

Stora systemskiften, det talas ibland om en ny agrar revolution, kräver stora insatser från stödsystem som kunskapssystemet, där SLU är en viktig kugge. Vi måste i det perspektivet fråga

⁸ Wästfelt, A., & Eriksson, C., 2017. Det svenska lantbrukets omvandling 1990-2014: Exemplet Uppsala län (9157695083).

⁹ Ibid

oss vad som krävs av kunskapssystemet för att systemskiftet ska bli lyckat för både samhället och utvecklingen i de enskilda företagen.

De analyser som gjorts av innovations- och kunskapssystemen i Sverige, till exempel OECD (2018)¹⁰, har pekat på svårigheterna att få kunskapen att flöda mellan kunskapsproducenter, kunskapsutförare och kunskapsanvändare. Kunskapsflödet når inte fram eller tar lång tid för att nå fram. Behovsanpassningen eller möjligheten att tillämpa ny kunskap i olika led kan bli bättre. Kunskapsöverföringen riskerar att bli en flaskhals.¹¹

SLU har en lång tradition av nära samarbete med olika delar omgivande samhället i sin roll som sektorsuniversitet. Med uppgiften följer ett ansvar att i en omvärld som förändras snabbt, och med ansvar i en sektor som potentiellt står inför de största förändringarna på decennier, använda sina resurser och kompetenser för att bistå med kunskap och kunskapsförmedling, i förändringen. Forskarsamhället får tydliga signaler genom inriktningen av stora forskningsprogram till exempel Horizon Europe, Mistra Food Futures¹² och Formas satsningar på svenska centrum för livsmedelsforskning och innovation¹³.

Satsningarna innebär också en breddad syn på kunskapssystemets funktion. När siktet är på multifunktionella mål som ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet, krävs breddad syn på kunskapsproduktion, kunskapsöverföring och kunskapsanvändning. Det kan ställa större krav på tvärvetenskaplighet, och kanske också större samverkan mellan teori och praktik i processen. Olika former av nätverk, plattformar, mötesplatser, kluster och referensgrupper spelar stor roll i denna process. Men kräver samtidigt en tydlig syn på att samverkan mellan olika delar av systemet är en viktig del i processen.

10 OECD (2018). Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden | en | OECD. (OECD Food and Agricultural Reviews) Available at: <https://www.oecd.org/sweden/innovation-agricultural-productivity-and-sustainability-in-sweden-9789264085268-en.htm> [2020-06-16]

11 Ibid

12 <https://mistrafoodfutures.se/sv/> [2021-01-31].

13 <https://formas.se/arkiv/nyheter/nyheter/2020-11-18-mangmiljonsatsning-pa-svenska-centrum-for-livsmedelsforskning-och-innovation.html> [2021-01-31].

SLU Future Food

SLU Future Food är en forskningsplattform vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) som samordnar forskning och samverkan för att utveckla ett ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbart livsmedelssystem.

- www.slu.se/futurefood
- SLU Future Foods nyhetsbrev
- @SLUFutureFood
- Feeding your mind
- futurefood@slu.se

SCIENCE AND
EDUCATION **FOR**
SUSTAINABLE
LIFE

SCIENCE AND
EDUCATION **FOR**
SUSTAINABLE
LIFE